

Het boek en het badwater

Het boek en het badwater

De betekenis van papieren boeken

Lisa Kuitert

AUP

Ontwerp omslag: Kok Korpershoek, Amsterdam

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 8964 903 4

e-ISBN 978 90 4852 772 4 (pdf)

e-ISBN 978 90 4852 773 1 (e-Pub)

NUR 615

© E.A. Kuitert / Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2015

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Inleiding	7
1 Het zichtbare boek	13
2 Een boek is meer dan tekst	27
3 De waarde van boeken	47
4 Kinderboeken	63
5 Boeken om te verzamelen	85
6 Waarom we van boekwinkels houden	99
7 Lezersrevolutie	121
8 Schrijvers en hun boeken	133
9 Boekenfamilie	149
Bijlage	167
Literatuuropgave	171
Register	181

Inleiding

Dit boek is ontstaan uit ergernis. Die ergernis betreft het langzaam maar gestaag terugdringen van het papieren boek uit het openbare leven. En niet omdat de dingen nu-eenmaal-zo-lopen-zoals-ze-gaan, nee, moedwillig. En vaker nog uit onwetendheid. Onze toekomst is digitaal en daar horen papieren boeken niet bij.

Maar dat is niet zo. Onze toekomst gaat weliswaar richting digitaal, maar daar horen papieren boeken bij, juist wel. Enkele eenvoudige voorbeelden van moedwillig en onwetend terugdringen. *Het Parool* schetste najaar 2014 de trend van het boeken weggooien. De journalist: 'Als ik rondvraag onder vrienden en collega's, blijkt niet alleen dat mensen een onopgeruimde boekenkast een zootje vinden, maar dat het hele fenomeen boekenkast aan het verdwijnen is. De reden? Het is stoffig, slordig en overbodig.' Volgens het artikel zou zelfs woonwarenhuis Ikea hierin een trend hebben gezien: mensen willen geen boekenkasten meer: 'Papieren opschrijfboekjes en knutselspullen passen nog wel in ons leven, boeken niet meer.'¹ Is dat zo? In het trendrapport van Ikea staat in elk geval niets negatiefs over boeken en op de website van het woonwarenhuis zijn in de zomer van 2015 ondertussen gewoon 46 soorten boekenkasten in de verkoop.

Ernstiger is het verhaal over de boeken op de Vrije Universiteit. In 2012 kwam naar buiten dat wetenschappers, waaronder filosofen, op de Vrije Universiteit vrijwel

¹ Lorianne van Gelder in *Het Parool*, 3-09-2014. Het trendrapport 2014 is in te zien op marketingonline.nl.

geen boeken meer op het werk mogen hebben staan. Het ‘nieuwe werken’ zou immers wel digitaal kunnen, zo hadden managers en architecten bedacht. ‘Diep nadenken op een stoffige bank’, zoals de rector magnificus het vak filosofie typeerde, was niet meer van deze tijd.² Hoogleeraar Filosofie van wetenschap en technologie Hans Radder reageerde verontwaardigd en geschokt: ‘Het is alsof je natuurwetenschappers hun laboratorium afneemt “omdat tegenwoordig toch alles digitaal is.”’³

En bibliotheken? Wie websites van bibliotheken bezoekt en de mission statements bekijkt, stuit overal op prachtige woorden over mondige burgers en informatie voor iedereen, maar het woord ‘boek’ is angstvallig vermeden. Ook in het drie pagina’s tellende statuut van de Unesco over bibliotheken komt het woord boek niet één keer voor: *‘De openbare bibliotheek, de plaatselijke toegangspoort tot kennis, scheidt een essentiële voorwaarde voor levenslang leren, onafhankelijke besluitvorming en de culturele ontwikkeling van individuen en maatschappelijke groeperingen.’*⁴ Dat gebeurt kennelijk zonder papieren boeken.

En op de website van de Koninklijke Bibliotheek, die sinds 1798 met publieke middelen ons papieren erfgoed heeft bewaard met als doel dit veilig te stellen en te ontsluiten, staat: ‘De KB wil nog meer dan voorheen een platform bieden waar mensen en informatie samen

2 Zie onder meer Marcel ten Hooven in *De Groene Amsterdammer*, 15-5-2013.

3 *Trouw*, 16-09-2012.

4 Het statuut is integraal te vinden op <http://www.bibliotheek-unesco.nl/wp-content/uploads/2013/08/manifest-openbare-bibliotheek.pdf>.

komen'. Klik je door naar de missie en de visie van de KB, dan zien we in een lange tekst nul keer het woord 'boek'. En dat terwijl wij 3,5 miljoen boeken aan de Koninklijke Bibliotheek hebben toevertrouwd. En daar zitten zeer zeldzame boeken bij waarvoor mensen van heinde en ver komen. Digitale versies zijn heel nuttig, en natuurlijk moeten bibliotheken ook andere vormen van informatie bieden. Ze hoeven niet op hun knieën te vallen voor het boek. Maar het is een beetje alsof je naar de groenteboer gaat die van alles verkoopt behalve groente.

Gek genoeg zie je ook in het boekenvak zelf een soort overijver als het gaat om digitalisering: men lijkt haast niet te kunnen wachten tot het laatste papieren boek verdreven is. In het vakblad van de boekenbranche staat bijvoorbeeld dat de branche had 'gehoopt op een grotere groei van e-books', maar dat dat vanwege 'de hoge boekhandelsdichtheid' niet gerealiseerd was.⁵ *Gehoopt* op grotere groei van e-books, hoezo? Waarom kunnen we niet blij zijn met een stabiele verkoop van papieren boeken, en dat bovendien in fysieke boekwinkels? Zowel in Vlaanderen als in Nederland koopt bijna 95% van de mensen liever een papieren boek, en dat is natuurlijk niet zonder reden.⁶

Het lijkt erop dat het papieren boek ten onrechte al is afgeschreven, althans door sommigen. In elk geval is het goed om een krachtig tegengeluid te laten horen. Papieren boeken zijn helemaal niet afgeschreven, ze zijn springlevend. Boeken zijn geen ondingen, het zijn

5 *Boekblad*, 28-4-2015, het bericht betrof de e-bookverkoop in Vlaanderen.

6 *Boekblad*, 9-4-2015. Cijfers Centraal Boekhuis, 1^e kwartaal. 5,2% van de verkoop betreft e-books.

bijzonder aantrekkelijke, leuke objecten, mits je natuurlijk van lezen houdt. Ze hebben functies en kenmerken die niet door e-books of andere digitale bestanden zijn te evenaren. Die eigenschappen komen in *Het boek en het badwater* ruimschoots aan de orde. Daar staat tegenover dat e-books en digitale bestanden functies hebben die het papieren boek niet heeft. Het zijn geweldige uitvindingen waar de consument en de wetenschap veel baat bij hebben.

Dit boek is dus geen pleidooi tegen e-books, apps, laat staan een verzet tegen de vooruitgang. Het is een strijdschrift dat bedoeld is om het papieren boek, als object, in ere te houden. Wie niets met boeken heeft, kan dit boek ongelezen laten. Maar voor twijfelaars en voor boekenliefhebbers die zich tegenover de e-bookgebruikers moeten verdedigen, kan het zinvol zijn om de argumenten pro-papieren boek bij elkaar te hebben. Daartoe dient dit boek. In *Het boek en het badwater* gaat het erom te laten zien hoe bijzonder, mooi en bruikbaar de papieren (of fysieke, of analoge) boeken zijn zodat niemand ze met het badwater weggooit. Wat zijn de specifieke kwaliteiten van het papieren boek voor lezers, voor verzamelaars, in het economisch verkeer, specifiek voor kinderen? Wat hebben schrijvers met papieren boeken? Zijn we anders gaan lezen? Daarover gaat dit boek, dat uiteraard ook als e-book beschikbaar is.

Het besluit met een pleidooi om het e-book met open armen te ontvangen – maar *niet ten koste van het papieren boek*. Ik heb me bij het schrijven gebaseerd op diverse soorten bronnen. Natuurlijk op wetenschappelijk onderzoek, dat vaak cijfermatig is, maar cijfers zeggen ook niet alles en spreken elkaar maar al te vaak tegen. Veel is ook nog niet onderzocht, of valt eenvoudigweg niet te onderzoeken. Ik baseer me voorts op andere studies, op kranten,

tijdschriftartikelen uit heden en verleden, en ook op eigen en andermans ervaringen. Een deel van het materiaal is eerder gebruikt voor enkele (on)gepubliceerde lezingen. Een onderwerp als 'de betekenis van het papieren boek' is nooit afdoende behandeld, daarom houd ik me aanbevolen voor aanvullingen.